

KS. FLORIAN LEMPA

PRZEDMIOT ODPOWIEDZIALNOŚCI ADMINISTRACJI KOŚCIELNEJ ZA SZKODY WYNIKŁE Z NIELEGALNEGO AKTU ADMINISTRACYJNEGO*

W okresie odnowy Kościoła i prac nad reformą KPK, zainicjowanych podczas Soboru Watykańskiego II, do tematów, które wzbudziły zainteresowanie kanonistów, należy zagadnienie odpowiedzialności administracji kościelnej za szkody wynikłe z nielegalnego aktu administracyjnego¹. W rozważaniach na ten temat w pierwszej kolejności zmierza się do wyjaśnienia istotnych elementów tej odpowiedzialności, czyli jej podmiotu i przedmiotu. Następnie ocenia się dotychczasowe rozwiązania prawne na tym odcinku i stawia się propozycje nowych regulacji. Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie jednego z tych istotnych elementów prawnej odpowiedzialności administracji kościelnej, a mianowicie jej przedmiotu. Przedmiotem tym jest obowiązek naprawienia szkody, jaka wynikła z wykonania nielegalnego aktu administracyjnego².

* Artykuł złożony do druku w grudniu 1982 r.

¹ F. D' Ostilio. *La responsabilità per atto illecito della pubblica amministrazione nel diritto canonico*. Roma 1966; J. F. Noubel. *La responsabilité administrative devant la S. R. Rote*. „Revue de droit canonique” 18 1968 s. 241—270; 19:1969 s. 25—57; G. Delgado. *Desconcentración organica y potestad vicaria*. Pamplona 1971; R. Coppola. *In tema di risarcimento del danno derivante da atto amministrativo*. „Apollinaris” 46:1973 s. 163—179; F. Romita. *La giustizia amministrativa nella Chiesa dopo il Vaticano II*. „Monitor Ecclesiasticus” 98:1973 nr 4 s. 548—579; J. Krukowski. *Problemy prawnej odpowiedzialności administracji kościelnej*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 24:1977 z. 5 s. 59—74; D. Lazzarato. *L'iter del diritto canonico*. Roma 1978; P. Ciprotti. *Il risarcimento del danno nel progetto di riforma del codice di diritto canonico*. „Ephemerides Iuris Canonici” 37 1981 nr 1—4 s. 165—176.

² Odpowiedzialność prawna jest wtórnym elementem nielegalnego aktu. W sensie podmiotowym odpowiedzialność prawna jest stosunkiem pomiędzy podmiotem, który dopuścił się naruszenia obowiązującego prawa, a społecznością, przed którą jest on zobowiązany ponieść konsekwencje za skutki społecznie szkodliwe, wynikłe z jego działania. W znaczeniu zaś przedmiotowym odpowiedzialność ta jest obowiązkiem prawnym naprawienia szkody. Por. D' Ostilio, jw. s. 3; Lazzarato, jw. s. 287.

1. NATURA OBOWIĄZKU NAPRAWIENIA SZKODY

Każda norma prawa kanonicznego daje, tak administracji kościelnej, jak i jednostkom administrowanym, pewną sferę uprawnień, które wyznaczają granice ich legalnego działania. Administracji nie wolno więc naruszać sfery uprawnień jednostki administrowanej. Podobnie jednostka administrowana jest zobowiązana do przestrzegania sfery uprawnień właściwych dla administracji kościelnej. Podstawową powinnością administracji kościelnej względem jednostki administrowanej jest zatem obowiązek nienaruszania sfery uprawnień przynależnych określonej jednostce administrowanej. Niebezpieczeństwo naruszenia tej sfery przez administrację kościelną jest wszak realne. Takie naruszenie może wyniknąć z różnych przyczyn. Jedną z nich jest wydanie nielegalnego aktu administracyjnego. Z chwilą takiego naruszenia powstają określone skutki prawne.

Jednostce administrowanej przysługuje wówczas roszczenie, tzn. może ona domagać się zaniechania działań niezgodnych z treścią normy prawnej oraz przywrócenia należnych praw. Jeśli zaś takie naruszenie zostanie dowiedzione, to na administrację spada nowy obowiązek w postaci powinności przywrócenia tej sfery do poprzedniego stanu. Nie jest także wykluczone, że na administrację może spaść jeszcze jeden obowiązek, a mianowicie naprawienia szkody wynikłej z wydania nielegalnego aktu administracyjnego. Szkada taka po stronie jednostki administrowanej może łatwo powstać, gdyż akt administracyjny z natury podlega natychmiastowemu wykonaniu. W takiej sytuacji jednostce administrowanej przysługuje roszczenie o naprawienie wyrządzonej szkody³. Należy więc stwierdzić, że w szeregu następujących po sobie obowiązków prawnych obowiązek naprawienia szkody przez administrację kościelną jest wtórny, tak wobec podstawowej powinności polegającej na respektowaniu sfery prawnej danej jednostki administrowanej⁴, jak również w stosunku do

³ Schemat kanonów „De procedura administrativa” rozróżnia dwa rodzaje rekursów do trybunału administracyjnego: rekurs przeciw nielegalności aktu administracyjnego oraz rekurs o naprawienie szkody wynikłej z nielegalnego aktu administracyjnego. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo. *Schema canonum de procedura administrativa*. Typis Polyglottis Vaticanis 1972 kan. 17 § 1: „Adversus decretum extra iudicium latum, etiamsi agatur de decreto que recursus hierarchicus deceditur, potest is, cuius interest, ad tribunal administrativum recurrere, si contendat errorem iuris adfuisse in decidendo vel violatam esse legem in procedendo, vel generalis iuris aequitatisque canonicae principia non esse servate, vel motiva in decreti allata non esse vera”; kan. 18 § 1: „Si decretum, quod sit illegitimum ad normam”; kan. 17 § 1: „Ius alicuius laeserit, laesus potest ad tribunal administrativum recurrere ad damnorum reparationem petendam”.

⁴ D’Ostilio, jw. s. 42: „La responsabilità è l’obbligo secondario di riparare il danno cagionato, obbligo che sorge inevitabilmente a carico del soggetto che ha violato l’obbligo primario di rispettare la sfera giuridica altrui”.

powinności przywrócenia jej do pierwotnego stanu w wypadku jej naruszenia.

2. PRAWNE PRZESŁANKI ZAISTNIENIA OBOWIĄZKU NAPRAWIENIA SZKODY

W nauce prawa przyjmuje się, iż są trzy elementy, od których zaistnienia uzależnia się powstanie obowiązku naprawienia szkody. Są to: fakt naruszenia obowiązującej normy prawnej, zaistniała szkoda, związek między tymi faktami pozwalający uznać, że naruszenie obowiązującej normy prawnej przez sprawcę jest przyczyną zaistniałej szkody⁵.

Brak jednego z tych elementów w istniejącym stanie faktycznym nie pozwala mówić o obowiązku naprawienia szkody. U podstaw takiego przeświadczenia leżą następujące argumenty:

- a) niemożliwość powstania wtórnego obowiązku naprawienia szkody bez uprzedniego naruszenia prawa;
- b) niemożliwość naprawienia szkody bez jej faktycznego zaistnienia;
- c) niemożliwość ustalenia sprawcy szkody bez istniejącego związku między faktem naruszenia prawa i zaistniałą szkodą.

Jak już zaznaczono, samo naruszenie prawa może nastąpić w różny sposób. W interesującym nas przypadku takie naruszenia prawa następuje przez fakt wydania nielegalnego aktu administracyjnego. Stąd pierwszym elementem zaistnienia obowiązku naprawienia szkody, wynikłej z nielegalnego aktu, jest wydanie tego aktu.

FAKT WYDANIA NIELEGALNEGO AKTU ADMINISTRACYJNEGO

Wszystkie organy władzy administracyjnej zobowiązane są do przestrzegania norm obowiązującego prawa. Mogą one wydawać akty administracyjne wyłącznie w granicach przyznanych im kompetencji. Może się jednak zdarzyć, że organ administracji kościelnej wydając akt administracyjny odstępuje od normy prawnej określającej jego wydanie. Bezpośrednią tego przyczyną może być błąd prawny (*error iuris*), nadużycie

⁵ Elementy te są wymieniane przez kanonistów, orzecznictwo Roty Rzymskiej oraz świeckich teoretyków odpowiedzialności prawnej. Por. D' Ostilio, jw. s. 26; Noubel, jw. s. 243; I. Gordon. *La responsabilità dell'amministrazione pubblica ecclesiastica*. „Monitor Ecclesiasticus” 98 1973 nr 4 s. 391—393; Sacra Romana Rota (cyt. SRR) coram Prior 4. 04. 1916: dec. vol. 8 s. 76; SRR coram Lega 10. 07. 1912 dec. vol. 4 s. 336; R. Alessi. *La responsabilità della Pubblica Amministrazione*. Milano 1955 s. 7; A. de Cupis. *Il danno, teoria generale della responsabilità civile*. Milano 1947 s. 35.

władzy bądź brak kompetencji⁶. Na skutek tego odstępstwa akt staje się nielegalny. Jednak nie każde naruszenie prawa ma odniesienie do obowiązku naprawienia szkody. Czysto formalne naruszenie prawa nie ma tu większego znaczenia, gdyż jego skutki pozostają jedynie w sferze samego prawa przedmiotowego. Taki nielegalny akt może być poprawiony, uzupełniony lub w ostateczności anulowany. By fakt wydania nielegalnego aktu administracyjnego mógł uchodzić za element zaistnienia obowiązku naprawienia szkody, jest konieczne, aby jego wydanie naruszało jakieś prawo podmiotowe⁷, które przysługuje każdej jednostce administrowanej na podstawie norm prawa przedmiotowego. Chodzi więc o taki akt nielegalny, którego wydanie jest niesprawiedliwe⁸. Tylko tego typu akt administracyjny może w konsekwencji spowodować podlegającą naprawieniu szkodę prywatną.

FAKT ZAISTNIENIA SZKODY

Naruszenie sfery praw podmiotowych konkretnego podmiotu samo w sobie nie stwarza jeszcze obowiązku naprawienia szkody. Ukierunkowuje wszakże uwagę na szkodę, jeżeli ona faktycznie zaistnieje. Również sam fakt zaistnienia szkody nie stanowi dostatecznego powodu do zaistnienia obowiązku jej naprawienia. Niemniej może pełnić rolę przesłanki, jeżeli szkoda spełnia określone warunki. Przede wszystkim musi ona być szkodą prawną, tzn. taką, za którą prawo kanoniczne czyni kogoś odpowiedzialnym. Drugim równie istotnym warunkiem jest to, aby zaistniała szkoda została wyrządzona podmiotowi przez administrację.

Kodeks Prawa Kanonicznego nie podaje definicji szkody. Nie podają jej również kodeksy prawa świeckiego. Ustawodawca kościelny — jak należy przypuszczać — poprzestaje na znaczeniu tego wyrazu w języku

⁶ Por. G. Lobina. *La competenza del Supremo Tribunale della Signatura Apostolica con partiolare riferimenti alla „Sectio Altera” e alla problematica rispettiva*. Roma 1971 s. 98; P. Ciprotti. *La patologia dei provvedimenti amministrativi ecclesiastici*. „Monitor Ecclesiasticus” 99 1974 nr 3 s. 115—116; J. Krukowski. *Wady kościelnych aktów administracyjnych*. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 23 1976 z. 5 s. 46—47.

⁷ Gordon, jw. s. 391: „Nel diritto amministrativo il danno viene inteso violazione del diritto soggettivo altrui”. Tamże s. 392: „Il danno [...] consiste nella violazione di un diritto soggettivo”. Autorzy schematu „De procedura administrativa” stanęli na stanowisku, iż motyw wniesienia rekursu o naprawienie szkód obejmuje szkodę wynikłe z aktu administracyjnego naruszającego prawa podmiotowe. Zob. „Communicationes” 4 1972 s. 38: „Tantum tribunalis administrativis competit iudicare auctoritative circa onus reparandi damna illatu ob actum illegitimum, qui ius subiectivum laeserit”.

⁸ D’Ostilio, jw. s. 28.

potocznym, gdzie oznacza on pewien uszczerbek w dobrach określonej osoby. Przenosząc to rozumienie szkody z języka potocznego na prawniczy trzeba zaznaczyć, że za szkodę, zgodnie z 27 regułą *iuris*, może być uważany tylko taki uszczerbek we wszelkiego rodzaju dobrach chronionych przez prawo kanoniczne, który nastąpił wbrew woli podmiotu uprawnionego, jako że „*sienti et violenti non fit iniuria*”⁹. Do tych dóbr należą między innymi: życie, zdrowie, wolność, cześć i majątek. KPK dzieli szkody na majątkowe i niemajątkowe, używając na ich określenie terminów *damnum*¹⁰ lub *iniuria*¹¹. Pod tym względem istnieje zasadnicza różnica między nomenklaturą kanoniczną a nazewnictwem polskiego prawa świeckiego. W prawie świeckim szkoda obejmuje jedynie uszczerbek majątkowy i nie odnosi się do dóbr innego rodzaju¹². W nauce prawa kanonicznego przyjęły się dalsze podziały szkód majątkowych i niemajątkowych. Szkodę majątkową dzieli się zatem na *damnum emergens* i *lucrum cessans*. *Damnum emergens* polega na rzeczywistym umniejszeniu majątku poszkodowanego, wskutek czego staje się on uboższy, niż był dotychczas. *Lucrum cessans* oznacza utratę spodziewanej korzyści, na jaką mógł liczyć poszkodowany, gdyby mu nie wyrządzono majątkowego uszczerbku. Szkada niemajątkowa jest także podwójna, a mianowicie różni się *damnum non patrimoniale reparabile*, czyli szkodę podlegającą naprawieniu w swoim porządku, oraz *damnum non reparabile*, czyli szkodę nie podlegającą naprawieniu w swoim porządku¹³. Uważa się przy tym, że szkoda niemożliwa do naprawienia w jednym porządku winna być naprawiona w innym. Te postacie szkód niemajątkowych prawodawca kodeksowy zwykł, jak to wyżej zaznaczono, nazywać *iniurią*, czyli krzywdą.

Innym podziałem, stosowanym głównie w prawie karnym, jest po-

⁹ *Regulae iuris in VI decretatum Bonifatii VIII*. W: *Corpus Iuris Canonici*. Ed. Richter, Friedberg. Vol. 2. Lipsiae 1881 s. 1122.

¹⁰ Por. kan. 1159 § 1, 1528, 1530 § 2, 1674, 2215.

¹¹ Por. kan. 1106, 2218 § 3, 1703 — 1°.

¹² W. Czachórski. *Prawo zobowiązań w zarysie*. Warszawa 1978 s. 119: „[...] pojęcie szkody w języku prawniczym obejmuje jedynie uszczerbek majątkowy i nie odnosi się do dóbr innego rodzaju. Możliwe jest wszelako rozróżnienie szkody na mieniu i szkody na osobie”.

¹³ S. Rangan, P. Palazzini. *Damnificatio*. W: *Dictionarium morale et canonicum*. T. 2 Romae 1965 s. 2—6: „*Damnum potest esse patrimoniale vel non patrimoniale. Patrimoniale adhuc duplex est: a) damnum emergens, quando patrimonium reapse imminuitur; b) lucrum cessans, quando quis iniuste patrimonium augendi privatur. Item non patrimoniale et ipsum duplex est: a) reparabile in suo ordine; b) non reparabile in suo ordine*”.

dział szkód na prywatne i publiczne¹⁴. Kryterium podziału jest w tym wypadku podwójne. Stanowi je rodzaj tak naruszonego prawa, jak i dobra. Zgodnie z tym, mianem szkody prywatnej określa się taki uszczerbek, który uczyniono konkretnej osobie fizycznej lub prawnej w dobrach osobistych lub realnych przez naruszenie jej praw podmiotowych. Szkodą publiczną zaś jest ta, która powstała wskutek naruszenia ustawy i polega na umniejszeniu dobra publicznego, tj. praw przyznanych danej społeczności przez kompetentną władzę, np. obraza wiary, władzy publicznej itp. F. D'Ostilio dzieli jeszcze szkody na umowne i pozaumowne. Pierwsze wynikają z naruszenia umowy i odnoszą się do praw obowiązujących tylko poszczególne jednostki. Drugie wynikają z naruszenia sfery prawnej innego podmiotu, której przestrzeganie obowiązuje wszystkie podmioty prawa¹⁵.

Biorąc pod uwagę przytoczone podziały szkód i adresata aktu administracyjnego, którym jest jednostka administrowana, należy stwierdzić, że obowiązek naprawienia szkód wyrządzonych adresatowi nielegalnego aktu administracyjnego winien obejmować pozaumowne szkody prywatne, majątkowe i niemajątkowe. W prawie kanonicznym ze względu na nadprzyrodzony cel Kościoła szczególne znaczenie ma naprawienie szkód moralnych i duchowych¹⁶.

ZWIĄZEK PRZYCZYNOWY MIĘDZY FAKTEM ZAISTNIAŁEJ SZKODY
I WYDANIEM NIELEGALNEGO AKTU ADMINISTRACYJNEGO

Trzecią przedmiotową przesłanką odpowiedzialności administracji kościelnej za szkodę wynikłą z nielegalnego aktu administracyjnego — tak

¹⁴ F. X. Wernz, P. Widali. *Ius poenale*. 2 ed. T. 8. Roma 1951 s. 40: „Ut plurimum habetur laesio iurium determinatae personae sive physicae sive moralis cum ipsius damno sive in bonis personalibus (v. gr. vitae vel honoris), sive in bonis realibus (v. g. bona materialia aliaque iura). Hoc damnum immediatum et in seipso consideratum est damnum privatum. Quodsi transgressio directe laedit bonum publicum i.e. leges ab auctoritate sociali latas ad sui existentiam et tuitionem et ad consulendum ordini publico, damnum ex laesione legis causatum merito dicitur publicum. Talis immediata laesio boni publici habetur in delictis quibus affenditur fides, religio, publicum officium, publica auctoritas, publica iustitia etc.” F. Roberti. *De delictis et poenis*. T. 1. Cz. 1. Roma 1930 s. 184—185; P. Michiels. *De delictis et poenis*. T. 1. Tornaci 1961 s. 68—72.

¹⁵ D'Ostilio, jw. s. 25: „L'atto che viola la sfera giuridica di altro soggetto può arrecare pregiudizio ai diritti assoluti di costui, cioè a quei diritti che hanno valore erga omnes, ossia a quei diritti che il diritto oggettivo gli attribuisce in modo assoluto, indipendentemente da ogni rapporto giuridico, ovvero a quei diritti relativi, che hanno valore soltanto verso oggetti determinati e che sono sorti in seguito ad un particolare rapporto giuridico. Nel primo caso si ha il danno extracontrattuale, nel secondo caso, il danno contrattuale”.

¹⁶ Gordon, jw. s. 392: „Nel diritto canonico, avuto conto della finalità della Chiesa, assumono particolare importanza i danni morali e spirituali”.

samo konieczną, jak dwie poprzednie — jest związek przyczynowy między faktem zaistniałej szkody i wydaniem nielegalnego aktu administracyjnego¹⁷. Jego niezbędność podkreśla się zarówno w literaturze kanonicznej¹⁸, jak i w jurysprudencji najwyższych trybunałów kościelnych¹⁹. Oznacza to, że brak powiązania przyczynowego między wydaniem nielegalnego aktu administracyjnego i stwierdzoną szkodą przekreśla możliwość żądania jej naprawienia. Nie ma takiej sytuacji, w której mogłaby istnieć odpowiedzialność za szkodę mimo braku związku przyczynowego.

Należy zauważyć dalej, że ten związek winien występować w taki sposób, aby szkoda była skutkiem ludzkiego działania, którym jest np. wydanie nielegalnego aktu administracyjnego²⁰. Istota związku przyczynowego, jako przesłanki obowiązku naprawienia szkody wynikłej z nielegalnego aktu administracyjnego wydanego przez organ administracji kościelnej, polega bowiem na tym, że wskazane wyżej elementy (nielegalny akt administracyjny i szkoda) pozostają ze sobą w stosunku, który pozwala stwierdzić, że drugi człon relacji jest rezultatem pierwszego.

Rozważając związek przyczynowy jako taki kanoniści dzielą go na fizyczny i psychiczny²¹. Kryterium podziału stanowi w tym wypadku natura przyczyny. Ze względu na tę podstawę tak nauka prawa, jak i jurysprudencja najwyższych trybunałów kościelnych uważa, że adekwatna przyczyna zdolna jest zrodzić szkodę w znaczeniu prawnym²². Z tego też powodu należałoby wnioskować, że obydwie związki przyczynowe spełniają rolę przesłanki odpowiedzialności za szkodę. Należy jednak zauważyć, że nie zawsze taką rolę spełniają. Podobnie bowiem jak naruszenie prawa i szkody, związek przyczynowy musi być zdarzeniem prawnym, jeśli ma rzeczywiście spełnić wspomnianą rolę. Stwierdzony związek przyczynowy, jeśli jest fizyczny, pełni ją wówczas zawsze. Natomiast związek psychiczny może być przesłanką odpowiedzialności pod warunkiem, że istnieje wcześniej fizyczny i to tylko, gdy zachodzi odpo-

¹⁷ Alessi, jw. s. 8: „Tra comportamento e danno deve intercorrere un rapporto di causalità”.

¹⁸ D'Ostilio, jw. s. 26; Gordon, jw. s. 392.

¹⁹ SRR coram Lega 10.07.1912: dec. vol. 4 s. 336: „Ut actio damnificans obligationem damni reficiendi inducat [...] requiritur ut sit damni causa efficax, ita ut damnum sit verus effectus illius”, SRR coram Prior 4.04.1916: dec. vol. 8 s. 76.

²⁰ D'Ostilio, jw. s. 26: „[...] il danno deve essere l'evento, ossia l'effetto prodotto dal comportamento dell'uomo”.

²¹ D'Ostilio, jw. s. 46: „Nella responsabilità diretta, l'evento dannoso e anti-giuridico è riconducibile al soggetto attraverso un nesso fisico e psichico”; Michiels, jw. s. 83—93.

²² Rangan, Palazzini, jw. s. 2—6; SRR coram Lega 10.07.1912: dec. vol. 4 s. 336.

wiedzialność na zasadzie winy²³. Należy przy tym pamiętać, że związek przyczynowy nie zawsze także wystarcza do powstania odpowiedzialności za szkodę, chociaż jest jej warunkiem koniecznym. Nie ma bowiem odpowiedzialności na zasadzie winy, gdy nie ma z kolei związku psychicznego, na podstawie którego następuje jej poczytanie. Innymi słowy, brak winy wyłącza wtedy odpowiedzialność, mimo istnienia oczywistego związku fizycznego. Teoretycznie na zasadzie winy w dziedzinie odpowiedzialności administracji kościelnej przypadek taki zachodziłby, gdyby szkoda wynikała z nielegalnego aktu administracyjnego o charakterze nie zawnionym.

Poza odpowiedzialnością na zasadzie winy fizyczny związek przyczynowy pomiędzy szkodą a wydaniem nielegalnego aktu administracyjnego nie wystarcza, jeśli odpowiedzialnością zamierza się obarczyć administrację. Odpowiedzialność administracji kościelnej jest nie do pomyślenia bez związku normatywnego, przez który rozumie się ustanowioną przez normę prawną relację między obowiązkiem naprawienia szkody, będącej skutkiem wydania nielegalnego aktu administracyjnego przez organ, a administracją stanowiącą osobę prawną. Wynika to z faktu, że osoba prawna jako twór prawny nie jest zdolna do tworzenia relacji przyczynowych, suponujących wolę działania. Staje się ona sprawcą szkody wyłącznie na podstawie prawnego przypisania²⁴.

Stwierdzenie fizycznego związku przyczynowego nie zawsze jest także łatwe. Wątpliwości pojawiają się zazwyczaj wtedy, gdy następstw w postaci szkód bywa więcej. Sprawa związku przyczynowego komplikuje się również wtedy, gdy na spowodowanie następstw wpłyną jakieś okoliczności, które dołączają się do wydania nielegalnego aktu administracyjnego. Wyłania się przeto problem, za jakie skutki wydania nielegalnego aktu administracyjnego administracja kościelna może odpowiadać, a za jakie odpowiedzialności ponosić nie może. Zależy to rzecz jasna od rozumienia związku przyczynowego.

W nauce prawa istnieje wiele teorii związku przyczynowego, dążących do rozwiązania tego trudnego problemu. Do najczęściej stosowanych należą trzy: teoria równowartości przyczyn, teoria przyczynowości adekwatnej, teoria związków przyczynowych koniecznych i przypadkowych.

Istota teorii równowartości przyczyn streszcza się w twierdzeniu, że

²³ Wypadek taki może mieć np. miejsce, gdy wikariusz generalny wyda nielegalny akt administracyjny za wiedzą biskupa ordynariusza, a z tego aktu wyniknie szkoda dla osoby trzeciej. Pomiedzy wikariuszem generalnym a zaistniałą szkodą zachodzi wtedy związek fizyczny i psychiczny, gdyż ten go chciał i wydał. U biskupa występuje tylko związek psychiczny, gdyż jedynie tolerował on jego wydanie. Biskup ponosi wówczas odpowiedzialność na zasadzie winy w nadzorze.

²⁴ F. Pergolesi. *Appunti di diritto amministrativo*. Padova 1961 s. 9; D'Os-tilio, jw. s. 49.

przyczyną danego skutku jest ta, bez której ów skutek nie mógłby się pojawić. W myśl tej teorii odpowiedzialność prawną rodzi każda *conditio sine qua non* danego następstwa²⁵

Przyczynowość adekwatna polega na tym, że obowiązek naprawienia szkody, za którą prawo czyni kogoś odpowiedzialnym, obejmuje tylko takie szkody, które są normalnym, zwykłym następstwem przyczyny, która je wywołała. Celem wyłonięcia takiej przyczyny dopuszcza się w niej wartościowanie przyczyn i skutków²⁶.

U podstaw teorii związków koniecznych i przypadkowych leży materialistyczna koncepcja przyczyny. Jej zasadnicze twierdzenia można ująć w postaci następujących postulatów:

a) Związek przyczynowy ma być rozumiany według założeń filozofii materializmu dialektycznego;

b) Powiązanie pomiędzy przyczyną a szkodą musi mieć charakter stały i wewnętrzny, aby dany związek można było uznać za konieczny i zarazem powodujący odpowiedzialność prawną;

c) Za kryterium rozróżnienia tego, co konieczne, od tego, co w danym typie związku przyczynowego jest przypadkowe, należy przyjąć prawa przyrody, stwierdzone naukowo, i doświadczenie²⁷

Prawodawca kościelny w KPK nie opowiada się za żadną z wymienionych teorii, pozostawiając sprawę do rozstrzygnięcia nauce prawa kanonicznego i praktyce najwyższych trybunałów kościelnych.

Niestety, z pewnym niedosytem stwierdzić trzeba, że wypowiedzi kanonistów na temat związku przyczynowego w ogóle, a tym bardziej związku przyczynowego, jaki winien zachodzić pomiędzy wydaniem nielegalnego aktu administracyjnego a szkodą, są niezwykle enigmatyczne i nie-liczne. Dlatego trudno zdobyć się w tym miejscu nawet na nieśmiałą opinię, który z kanonistów za jaką teorią się opowiada. Nawet F. D'Ostilio poświęca temu zagadnieniu zaledwie trzy zdania. Na ich podstawie można jednak sądzić, że podziela on stanowisko teorii adekwatnego związku przyczynowego. Przemawiają za tym dwie racje: uznaje on okazjonalną przyczynę szkody za niewystarczającą przesłankę odpowiedzialności²⁸ i dopuszcza wartościowanie przyczyn w przypadku braku oczywistego wyni-kania²⁹.

²⁵ Czachórski, jw. s. 126.

²⁶ Tamże s. 128; W. Wolter. *Związek przyczynowy a związek adekwatny*. Lwów 1927 s. 39 n.; A. Ohanowicz, J. Górski. *Zarys prawa zobowiązań*. Warszawa 1970 s. 54.

²⁷ Czachórski, jw. s. 127.

²⁸ D'Ostilio, jw. s. 26: „No è sufficiente che l'atto dell'uomo si l'occasione del danno, ma si richiede che sia lo vera causa efficiente di esso”.

²⁹ Tamże s. 27: „Nessuna rilevanza assume, al fine di escludere questo rapporto, il concorso di cause preesistenti, simultanee o sopravvenute, tranne che non, ci

Podobne stanowisko daje się zauważyć w orzeczeniach Roty Rzymskiej. Dotyczą one bowiem takich szkód, które są normalnym następstwem jakiegoś nielegalnego aktu. Taka tendencja w nauce prawa kanonicznego i jurysprudencji nie jest pozbawiona racji, gdyż jedynie szkody adekwatne do przyczyn dostatecznie uzasadniają istnienie związku przyczynowego i ustalają właściwe granice odpowiedzialności. Podkreśla się, że tego wymogu z całą pewnością spełnić nie może teoria równowartości przyczyn, bo nie podaje ona żadnego kryterium, na podstawie którego dałoby się ustalić i uzasadnić, dlaczego jakiś fakt spośród równie ważnych należy uznać za właściwą przyczynę danego skutku³⁰. Podnosi się nadto bardzo trafny i przekonujący zarzut, że stosowanie jej bez żadnych ograniczeń mogłoby ujawniać obiektywne powiązania określonego skutku ze zdarzeniami odległymi i nieistotnymi, co w konsekwencji prowadziło by do niesłusznych i krzywdzących rozstrzygnięć³¹. Natomiast za odrzuceniem teorii związków koniecznych i przypadkowych na rzecz teorii adekwatnej przyczynowości przemawiają przede wszystkim jej aprioryczne założenia, nie dopuszczające do uznania sądu przy ocenie jakiegokolwiek związku przyczynowego³².

Z przedstawionej wyżej analizy wynika, że do zaistnienia obowiązku naprawienia szkody powstałej z wykonania nielegalnego aktu administracyjnego konieczne są trzy elementy: wydanie nielegalnego aktu administracyjnego, powstanie szkody i związek przyczynowy między nimi. Stwierdzić trzeba, że najbardziej trudne i kontrowersyjne w ramach problematyki przedmiotu prawnej odpowiedzialności administracji kościelnej jest zagadnienie związku przyczynowego. Spośród przedstawionych teorii wyjaśniających ten związek, jakie spotyka się w literaturze prawniczej, najbardziej właściwa jest teoria związku adekwatnego. Do zaistnienia tego związku nie jest konieczny element winy po stronie administracji kościelnej. Co więcej, jest ona niepożądanym wymogiem, który eliminuje możliwość prawnego dochodzenia naprawienia szkód nie zawinionych przez administrację kościelną, a wynikłych z jej działalności. Wobec tego postulowano, aby taki związek został uznany przez Komisję do Spraw Rewizji KPK przy określaniu podstaw wniesienia rekursu o naprawienie szkody wynikłej z nielegalnego aktu administracyjnego. Należy zauważyć, że powyższa komisja zaakceptowała ten postulat. Jednakże niepokój budzi relacja z ostatniego etapu jej prac, jaką przedsta-

si trovi in presenza di cause le quali da sole sarebbero state idonee a determinare l'evento".

³⁰ Wolter, jw. s. 21—22.

³¹ H. L. Mazenau, A. Tunc. *Traité theorie et pratique de la responsabilité civile*. T. 2. Paris 1970 s. 532.

³² Czachórski, jw. s. 128.

wił P. Ciprotti³³. Według niego w łonie tejże komisji wystąpiła wyraźna tendencja do zawężenia podstawy prawnej odpowiedzialności administracji kościelnej do szkód wynikłych z aktu niegodziwego, czyli zawinionego³⁴. Trzeba więc żywić nadzieję, że prace nad schematem nowego KPK, które nadal trwają, będą zmierzały w kierunku poszerzenia podstawy prawnej odpowiedzialności administracji kościelnej także o szkody nie zawinione, co może nastąpić wyłącznie przez akceptację normalnego związku adekwatnego.

DER GEGENSTAND DER VERANTWORTUNG DER KIRCHENVERWALTUNG FÜR DIE SICH AUS EINEN UNGESETZLICHEN VERWALTUNGSAKT ERGEBENDEN SCHÄDEN

Z u s a m m e n f a s s u n g

In diesem Artikel wird die Analyse eines der Elemente der Verantwortung der Kirchenverwaltung vorgestellt, nämlich der Pflicht der Schadenswiedergutmachung. Damit diese Pflicht wirksam wird, sind drei Voraussetzungen notwendig: der Erlass eines ungesetzlichen Aktes, ein existierender Schaden sowie ein ursächlicher Zusammenhang zwischen beiden. Das prinzipielle Problem besteht in der Erklärung dieses ursächlichen Zusammenhangs, wofür es verschiedene Theorien gibt. Der Autor spricht sich für die Theorie des adäquaten Zusammenhangs aus. Zur Entstehung eines solchen Zusammenhangs ist keine Schuld von Seiten des Autors des Verwaltungsaktes notwendig. Zum Abschluss wird vorgeschlagen, dass im neuen Projekt des kanonischen Rechts die Grundlage des Rekurs über die Schadenswiedergutmachung nicht vom Vorhandensein einer Schuld auf Seiten der Kirchenverwaltung abhängig gemacht wird.

³³ Ciprotti. *Il risarcimento* s. 168.

³⁴ Tamże.